

**TALABALARGA INDIVIDUAL YONDASHUVI ASOSIDA KOMPETENSIYASINI
RIVOJLANTIRISH**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10926177>

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti.

assistant: Qodirov N.E.

talaba: Sanayeva B.Sh.

Annotatsiya: talabalarni tabiiy-ilmiy, umumkasbiy va ixtisoslik fanlarni integratsiyasini ta'minlash, hodisa va jarayonlarni innovatsion texnologiyalar orqali loyihalash, konstruksiyalash, tadqiqotchilik kabi kompetensiyalarini shakllantirish hamda kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalalari, individual yondashuvlar

Kalit so'zlar: individua, umumkasbiy, kasbiy faoliyat, ta'lim sifati, pedagogik yondashuvlar, oliy ta'lim.

KIRISH

Jahonda ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, talabalarning ta'lim olishlarini qo'llabquvvatlash jarayonlarida pedagogik yondashuvlardan keng miqyosda foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi jadal o'zgarishlar, ta'lim tizimini takomillashtirish muammolarini bartaraf etish alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Bunda, talabalarni tabiiy-ilmiy, umumkasbiy va ixtisoslik fanlarni integratsiyasini ta'minlash, hodisa va jarayonlarni innovatsion texnologiyalar orqali loyihalash, konstruksiyalash, tadqiqotchilik kabi kompetensiyalarini shakllantirish hamda kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahonda ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, talabalarning ta'lim olishlarini qo'llabquvvatlash jarayonlarida pedagogik yondashuvlardan keng miqyosda foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekistonda oliy pedagogik ta'limni turli yondashuvlar asosida tashkil etish masalasiga asosiy e'tibor qaratilmoqda [1]. Bundan maqsad Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida sifatli ta'limga erishishdir.

Ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi jadal o'zgarishlar, ta'lim tizimini takomillashtirish muammolarini bartaraf etish alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Bunda, talabalarni tabiiy-ilmiy, umumkasbiy va ixtisoslik fanlarni integratsiyasini ta'minlash, hodisa va jarayonlarni innovatsion texnologiyalar orqali loyihalash, konstruksiyalash, tadqiqotchilik kabi kompetensiyalarini shakllantirish hamda kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish masalalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu borada Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "...millionlab farzandlarimiz qalbiga ilm-fan ziyosini singdirib, ularni el-yurtga munosib insonlar etib tarbiyalayotgan zahmatkash va olijanob ustozlarimizga har qancha tahsinlar aytsak, arziydi"[2] – deya ta'kidlab, ustoz va murabbiylar mehnatiga va

ularning yoshlarga ta'lim-tarbiya berishdek, mashaqqatli va sharaflari kasb egalari ekanligi yana bir bora e'tirof etilib, ularning fidokorona mehnatlariga nisbatan munosib baho berdilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

. "Individual" tushunchasi lotincha bo'lib, yakka tartibda yolg'iz va maxsus shug'ullanish ma'nolarini bildiradi [3]. Aynan shu sababli individuallashtirilgan ta'lim shaxsga yo'naltirilgan o'quv va tadqiqot shakli bo'lib, unda har bir ta'lim oluvchi o'quv jarayonida faol ishtirok etadi. Mana shu jihati bilan individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Chunki unda yakka tartibda shug'ullanish ta'lim oluvchilarni faollashtiradi, ta'lim beruvchilarning uslubiy yondashuvini kuchaytiradi va ta'lim oluvchilarning o'quv-biluv malakasi asosiy diqqat markazida bo'ladi. Mazkur texnologiyaning o'ziga xoslik xususiyati, ta'lim oluvchi bilan istalgan vaqtda va muddatsiz shug'ullanish bilan belgilanadi. Unda ta'lim oluvchining imkoniyatlaridan kelib chiqilib nazariy, amaliy va metodik mashg'ulotlar tashkil etiladi. Bunda mashg'ulotlarning shakli rang-barang bo'lishiga e'tibor qaralib, qaysi mashg'ulot shakli amaliy samara bersa, shu mashg'ulot turi tanlanadi [3]. Bundan tashqari, yuqori darajadagi ta'lim tizimini hisobga olgan holda, oliy ta'lim muassasaning talabalarini kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, ayniqsa, turli shart-sharoitlar mavjudligini nazarda tutadi. Shuning uchun tadqiqotimiz vazifasi texnika oliy ta'lim muassasasida professional ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida eng katta ahamiyatga ega bo'lgan pedagogik sharoitlarni aniqlashdan iborat.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Texnika oliy ta'lim muassasasi talabasining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik strategiyasini amalga oshirish uchun pedagogik shart-sharoitlarning funksiyalari va belgilarini ko'rib o'tish mumkin.

Vazifalar:

- oliy ta'lim muassasasi yaxlit pedagogik jarayonlarni boshqarish samaradorligini ta'minlaydi;
- umuman, pedagogik tizimning samarali ishlashini va rivojlanishini ta'minlaydi;
- ta'limning mazmuni va tuzilishi uchun potensial imkoniyatlar majmuasini amalga oshirishni ta'minlaydi;
- . - talabaning o'z-o'zini anglashini shakllantiradi va uning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik darajasini belgilaydi.

BELGILAR:

- pedagogik shart-sharoitlar hozirgi bosqichda oliy ta'lim muassasasi bitiruvchilarini kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish vazifalarini samarali hal etishni ta'minlaydigan maqsadga mo'ljallangan imkoniyatlari, usullari, shakllari va ta'sir choralari mavjudligini nazarda tutadi;
- shart-sharoitlar butun ta'lim-tarbiya jarayonini va uning tarkibiy qismlarini boshqarish jarayoniga asoslanadi;

- pedagogik shart-sharoitlar o'zaro bog'liqlik bilan ajralib turadi, bu esa oliy ta'lim muassasasi talabasini kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish muammolarini hal etishning muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi;

- pedagogik shart-sharoitlar talabalarning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik jarayonining tuzilishi va xususiyatlariga muvofiq tanlanadi.

Jahon tajribasida aniq fanlarni turli ixtisoslik fanlari bilan aloqadorligini ta'minlash tendensiyasining kuchayib borayotganini hisobga olib, ularning xususiyatlariga differensial yondashgan holda, muayyan turkum o'quv fanlari uchun maxsus o'quv dasturlari yaratish zarur. Ya'ni, oddiydan murakkabga o'tish tamoyiliga ko'ra, o'quv jarayoni uzluksizligini ta'minlash maqsadida, ta'lim tizimining har bir bo'g'ini uchun maxsus dasturlar yaratish lozimligini ko'rsatmoqda[5]. Shundan kelib chiqqan holda "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning 45-moddasiga[6] muvofiq o'qituvchilarga mualliflik dasturi va o'qitish uslublarini joriy etish, zamonaviy pedagogik shakllar, o'qitish va tarbiya usullarini erkin tanlash huquqi berildiki, bu esa o'z navbatida oliy ta'lim tizimida faoliyat olib borayotgan professor-o'qituvchilarda kreativlik va impriovizatsiyani kuchaytirish bilan birga o'tilayotgan ma'ruza, amaliy, seminar va laboratoriya mashg'ulotlari sifatini oshirish uchun xizmat qiladi. Buning uchun esa professoro'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni yanada rivojlantirish lozim. Kasbiy kompetentlik – bu uzluksiz o'zini rivojlantirish va takomillashtirish sharoitida o'z kasbiy xarakteristikasini, kasbiy-pedagogik faoliyatini o'zining individual ishlash uslubi asosida xolis baholay olishga qodir hamda kasbiy pedagogik faoliyatni egallashga yordam beruvchi shaxs integrativ sifatining uzoq kechadigan jarayoni bo'lib, kasbiy o'sish va o'zligini ko'rsata olishga intilish demakdir[7]. Tadqiqotchi Y.Terxart kasbiy pedagogik kompetensiyani "zarur kasbiy bilimlar, kasbiy malaka va kasbiy etika birligi", deya baholaydi[8]. G.Nidermayerning fikricha, "kompetentlik" funksional ravishda konkret pedagogik vaziyatlar, shu jumladan, pedagogning ziyoliligi va uning kasbiy etikasi bilan bog'liqligini ko'rsatadi[9]. R.Samarovning fikricha, kasbiy kompetensiya konsepsiyasining tarkibiy qismi quyidagilardan iborat: - xodimning qobiliyat va ehtiyojlarining diagnostik xulosasini; - xodimlarni shaxsiy va kasbiy muammolarni ajrata bilish qobiliyatini; - an'anaviy tafakkur stereotiplarini o'zgartirishini; - o'z-o'zini baholashni ijobiylashuv darajasini; - shaxsiy qadriyatlarining shakllanishini; - faoliyat meyorlarini o'zlashtirishini; - o'zni namoyon etish uchun ijtimoiy-madaniy muhitni o'rganishni; - innovatsion xulqni tarbiyalashni[10] nazarda tutadi.

Keyingi yillarda oliy o'quv yurtlari soni ortishi va oliy ta'limning professionallashishi munosabati bilan klassik universitetlar gumbold modeli prinsiplarini, avtoritar pedagogika prinsip va usullarini siqib chiqara boshladi, natijada oliy ta'limning ommalashuvi sezilarli darajada ortdi, ushbu holat birinchi navbatda abiturentlarni o'rtacha tayyorgarligi pasayishiga olib keldi hamda ularni oliy o'quv yurtlarida o'qishga bo'lgan qiziqishini pasayishida namoyon bo'la boshladi. Asta-sekin oliy ta'limda majburiy topshiriqlar, andozali hisoblar, o'quv reja va ishchi dasturlar va shunga o'xshash talabalarni o'qishga majbur qilish usullari ko'rinishida avtoritar pedagogika ustunlikni oldi. Bugungi kunda ushbu holatdan chiqishning qator choralari amalga oshirilmoqda[11]. Jumladan, oliy ta'lim

tizimini rivojlantirish konsepsiyasiga muvofiq: “xalqaro tajribalardan kelib chiqib, oliy ta’limning ilg’or standartlarini joriy etish, jumladan, o’quv dasturlarida nazariy bilim olishga yo’naltirilgan ta’limdan amaliy ko’nikmalarni shakllantirishga yo’naltirilgan ta’lim tizimiga bosqichma-bosqich o’tish; oliy ta’lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko’tarish, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo’shadigan, mehnat bozorida o’z o’rnini topa oladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini yo’lga qo’yish”[12] kabi vazifalar belgilanib, amalga oshirib kelinmoqda. Har qanday innovatsion jarayon falsafiy nuqtai nazardan olib qaralganda nisbiy xarakterga ega. Shu bois har qanday innovatsiya vaqti-vaqti bilan yangilanib, o’zgarib turishi tabiiy jarayondir. Shuni alohida qayd qilib o’tish joizki, har qanday joriy etilayotgan innovatsiyalar, yangiliklar har joyda va har vaqtda ham ijobiy natijalarga olib kelavermaydi. Bu borada pedagogika fanlari doktori M.M.Potashkin rahbarligidagi olib borilgan ilmiy izlanishlarida buning o’ziga xos sabablarini sifatida quyidagilarni ko’rsatib o’tgan: - kiritilayotgan har qanday yangiliklar doimiy ravishda dolzarb masalalarni yechish vositasi bo’la olmasligi; - har qanday yangiliklar, yangi fikr va g’oyalarning dastlab turli to’siqlargi uchrashi, bahsmunozaralarga sababchi bo’lishi va oxir-oqibat amaliyotda o’z samaradorligini isbotlay olgandagina mutaxassislar tomonidan tan olinishi; - muayyan pedagogik masalalarni xal etishga yo’naltirilgan barcha yangiliklar, yangi vositalar ta’lim tizimi qatnashchilarining shaxsiy xususiyatlariga va qiziqishlariga mos kelavermasligini ko’rsatib o’tganlar[13].

XULOSA o’rnida shuni aytish mumkinki, talabalarni individual yondashuv asosida intellektual rivojlantirish bugungi kunda ta’lim jarayonining ustuvor maqsadlaridan biriga aylangan. Ushbu jarayon taqdim etilgan nazariy bilimlar, ilmiy tushunchalar va axborotlarning talabalar tomonidan sifatli hamda samarali o’zlashtirilishi, o’quv jarayonining yaxlit maqsadga yo’naltirilgan didaktik hodisa sifatida namoyon bo’lishi, talabalar intellektual faoliyatlarining ongli tarzda shakllanishi ular taraqqiyotining barqaror tarzda amalga oshirilishiga imkon beradi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev SH.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent, 2022
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 30 sentabrdagi O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi “O‘qituvchi va murabbiylar – yangi O‘zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir” mavzusidagi nutqi - www.xs.uz
3. Mardonov SH. Pedagogika fanidan o‘qitishning elektron-modulli didaktik ta’minotini ishlab chiqish. – Chirchiq, 2021
4. Jabborova O., Ochilov F. Bolalar pedagogikasi. – Toshkent, 2022
5. Kalekeyeva T.T. Ta’limni axborotlashtirish sharoitida bo’lajak informatika o’qituvchilarini tayyorlash mazmunini takomillashtirish. / Pedagog. fan. bo’y. fal. d-ri (PhD) diss. avtoref. – T., 2019. – 14 b.

6. O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrdagi "Ta'lim to'g'risida"gi O'RQ-637-sonli Qonuni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi 2020 yil 24 sentabr - www.lex.uz

7. Suleymanova N.K. Videokontent orqali bo'lajak nemis tili o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish. Pedagog. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. avtoref. – T., 2020. – 13 b.

8. Terhart E. Erfassung und Beurteilung der beruflichen Kompetenz von Lehrkäften. In: Laeders, Manfred; Wissinger, Jochen, Hg. Kompetenzentwicklung und Programmevaluation. Forschung zur Lehrerbildung. – Muenster, New York, München, 2007.

9. Niedermair G. (2011). Kompetenzen entwickeln, messen und bewerten / Gerhard Niedermair [Hrsg.]. – Linz: Trauner. – 602 S.

10. Samarov R.S. Barkamollik tizimida kasbiy layoqatlilik // Ta'lim muammolari jurnali. 2013, 6-son. – B. 10-14.

11. Maxmudova D.M. Talabalarda mustaqil ijodiy faoliyatni rivojlantirish jarayonlarida muammoli masalalardan foydalanish. Pedagog. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. avtoref. – T., 2017. – 11 b.

12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni- <https://lex.uz>

13. Ashurova D.N. Elektron ta'lim tizimida dasturiy-didaktik majmua yaratish muammolari. Pedagog. fan. bo'y. fal. d-ri (PhD) diss. avtoref. – T., 2018. – 11 b